

ТВОРЧИСТЬ УЛАСА САМЧУКА В КОНТЕКСТІ РОЗВИТКУ СВІТОВОЇ КУЛЬТУРИ

Володимир Працьовитий, проф. (Львів)

Відтворення глибинної стихії української душі у романі «Чого не гоїть огонь» Уласа Самчука

У статті «Відтворення глибинної стихії української душі в романі «Чого не гоїть огонь» Уласа Самчука», досліджено, як автор прагнув простежити глибину прив'язаність українця до рідного кореня, що був вирішальним фактором для збереження рівноваги та гармонії душі в екстремальних обставинах і дав змогу йому зберегти себе та не загубитися на світових просторах.

Ключові слова: роман, українська душа, образ-характер, конфліктна ситуація, національна самодостатність.

В статье «Отражение глубокой стихии украинской души в романе «Чего не лечит пламя Уласа Самчука» исследуется глубинная стихия неразрывности украинца с родными корнями, а так же как автор стремился постичь глубину неразрывности украинца с родными корнями, что было решающим фактором для сохранения себя и не потеряться в мировых пространствах.

Ключевые слова: роман, украинская душа, образ-характер, конфликтная ситуация, национальная идентичность.

Volodymyr Pratsovyty «Depicting Ukrainian soul deep element in the novel «Chomu ne goyt vagon» by Ulas Samchuk

The article of «Depicting Ukrainian soul deep element in the novel «Chomu ne goyt vagon» by Ulas Samchuk explores the author's trace of attachment to his native Ukrainian roots, which were crucial to maintain balance and harmony of the soul in extreme circumstances and gave ability to keep it himself and not get lost in outside space.

Key words: novel, Ukrainian soul, image-character, fiction conflict and situation self-sufficiency.

Улас Самчук після того, як під час німецької окупації побував на Україні, редагував у Рівно газету «Волинь», за патріотичні передові статті був посаджений окупантами у в'язницю, вирвавшись з німецьких казематів, де його охороняли колишні енкаведисти, емігрував до Німеччини, а потім до Канади, в думках часто повертався до рідної Дермані, яка була «мottoм, альфою і омегою його земного буття», що дало йому змогу не загубитися на широких просторах планети та зберегти «бачення світу через призму «волинської тихої сторони» [Жив'юк 1993: 82]. Письменник щиро зізнався: «Дермань для мене центр центрів на планеті» [Самчук 1999: 142]. І такий нерозривний зв'язок з рідним краєм визначив основні параметри його світовідчуття. «Улас Самчук, не зважаючи на те, що все своє творче життя прожив на чужині, був наскрізь український... Він лишився вірним народові й землі, звідки взяв своє фізичне, духовне й національне коріння. Всі його твори написані українською мовою, всі мають українську тематику. У них письменник ніде не злукавив, не вислужувався перед жодним окупантом, завжди йшов за голосом свого покликання, національної совісті – голосом правди» [Білоус-Гарасевич 1998: 146], – зазначала Марія Білоус – Гарасевич.

І ще на одну важливу рису естетичної концепції Уласа Самчука звернула увагу дослідниця. Вона вважала його не тільки літописцем епохи, а й письменником-мислителем, який «усе переосмислює, виробляючи власні погляди, приходячи до власних висновків і прогноз. Все, що схопило його око, чого торкнувся розум, переходить, і то часом блискавично, через його філософське мислення. Це якась виїнятово сильна індивідуальність з чітко окресленою власною думкою. Його спостережливність феноменальна, а поле зацікавлень безмежне» [Білоус – Гарасевич 1998: 135].

Про тяжку окупацію рідного краю як червоною, так і коричневою імперією, Улас Самчук, який був вже відомий світові творами «Волинь», «Гори говорять», «Марія», «Кулак»,

«Юність Василя Шеремети», вирішив написати роман «Чого не гоїть огонь» (1959). У ньому автор виявив нові параметри творчого акту і намагався осмислити місце та роль українців у глобальному світі, показати глибинну стихію української душі, котру в епоху великих потрясінь випробовували на міцність у різний спосіб. «Уся та безодня незбагнених пристрастей, що згущеною силою рухнула в цей грандіозний похід на всі боки знервованої планети, – була тут, є тут і, мабуть, буде далі в мозках, в душах тих, хто цей простір заповнює. Це, здається, не диктат свідомої сили, це, мабуть, воля глибинної стихії, що її не зломити ніякими логічними нормами, аж поки вона сама не визріє, не вичерпає своєї бурхливої динаміки зростання і не вляжеться в ложе космічного руху буття. І даремні тут апеляції до глузду. Глузд в таких зрушеннях буває змістом безглуздя. Механіка руху сама визначає закон і право» [Самчук 1994: 75], – зазначав він.

Роман «Чого не гоїть огонь» – це щира розповідь про боротьбу за незалежність України «в умовах немилосердних напруг, переоцінок і болісних розчарувань, коли мужність полягала не лише в тому, щоб вистояти, а й у тому, щоб переосмислити досвід і згрупування задля нових завдань, нових випробувань» [Жулинський 2006: 491]. Улас Самчук, скрупульозно обсервуючи реальну дійсність, творив «образ духовної України» [Поліщук 1993: 69]. У цьому творі він створив концептуальний образ воїна-захисника Якова Балаби, вихованого на українській традиції, завдяки якій нагромаджується величезний досвід воїнської доблесті та жертвовного героїзму. Письменник, який змушений був покинути рідну землю, «делегував» національно-визвольну місію України головному герою роману.

Осмислюючи події далеко від України, автор не зміг приховати ностальгії за рідним домом і тому до реалістичних картин жорстокого часу він домішує елементи романтизму та сентименталізму. Особливо це помітно у спогадах головного героя про рідний край. Любив Яків «свій глибокий рив, що межував з їх садом, і стежку, що круто поміж розгалуженим корінням ясенів збігала вниз до криниці, витоптана босими жіночими ногами, які завжди ходили сюдою по воду, по розмову, по кохання; завжди вогка, завжди кам'яниста, завжди тіниста... А що тут різного-прерізного квіття бриніло веснами й літами, а що тобі птаства всілякого, а особливо тих ославлених крикливих соловейків... А коли по обох схилах яру зацвітали сади – отоді все, здавалось, пливло й біліло, мов білі літні хмарини на синьому небі» [Самчук 1994: 26]. І ця зворушлива любов до рідного краю не послаблює мужності персонажа, а надає йому сили та насаги для звершення патріотичного чину.

Твір має пригодницький характер. Головний герой – Яків Балаба – проходить через тяжкі випробовування воєнного часу. Історія його життя, вплетена в канву художнього тексту, багато в чому збігається з долею автора: Яків «походив з прекрасного, старовинного, історичного поселення, що звалося Дерманем, з «кутка», що звався Запоріжжям, і побачив цей світ року Божого 1916 – го. Був рослий, барчистий, недбало тесаний, з синіми очима, міцним, тяжким носом і бурхливою, рудуватою чуприною над високим чолом» [Самчук 1994: 25].

Намагаючись виразно індивідуалізувати головного героя, письменник використовує портретну характеристику – чітко вказує на антропологічні риси волинянина і відтворює атмосферу формування його характеру, на якому позначилися розповіді про Запоріжжя, про відьом, про вовкулаків, про мерців, що приходять по душі. Мав Яків також свою інтимну тасмницю – «найбільше вбивалася в тямку одна маленька, дрібненька, чорненька дівчинка, що її Павлінкою звали, що завжди чомусь не ходила, а бігала, завжди боса і завжди у довгій, обідраній, доморобній сорочинці. З нею пас вівці, з нею бавився в крем'яхи, їй оповідав про відьму Улиту, їй бив і з неї прозивався «байстручок, байстручок», сам не знаючи чому» [Самчук 1994: 26]. Павлінка несподівано зникла з села, і Яків довго тужив за нею.

Створюючи образ духовного лідера – воїна-захисника рідної землі, автор уникає схематичності та однозначного трактування героя, а показує його в динаміці, у розвитку, під впливом екстремальних ситуацій. Тому у романі «Чого не гоїть огонь» немає наскрізного конфлікту. Для розкриття образів-характерів письменник використовує різноманітні конфліктні ситуації, які з чітко визначеною послідовністю стають рушієм розвитку сюжету.

Яків Балаба належав до тих дерманців, які не бажали покидати яри, сади, гаї, мочари та каменоломні, бо несказанно любили своє «зелене, тіняве, квітуче, заповнене переказами та

забобонами родинне місце» [Самчук 1994: 26]. Коли хлопці почали «Україною займатися», та «націоналістами ставати», та поляків дражнити, та по тюрмах волочитися, та нелегальщину з Галичини на плечах носити, та мазепинки шити» [Самчук 1994: 27], Яків, як його не припрошували в різні організації, не втручався у політичний процес і віджартовувався: «Що ж! Зробіте Україну – хватить і для мене» [Самчук 1994: 27].

Пережив Яків у Дермані і ганьбу свого роду. Мав він молодшого брата Каленика, якого виняньчив, але він «виріс на лихо дивним. Не був він сам собою, за Польщі першим пішов на угоду, «хаточитальником» став, а згодом несподівано з чужою кобилою заплутався, рік і два місяці просидів у Рівному, а прийшли товариші, то, як потерпілий від панської Польщі, а до того «соціально-близький», одразу почав рости вгору – його висунули, його вибрали, після почав він «сипати», і не один з дерманців завдячує йому Сибіром» [Самчук 1994: 31].

У цій соціально-психологічній характеристиці брата є одна важлива ментально визначальна фраза: «не був він сам собою». Для українця надзвичайно важливо залишатися самим собою, твердо опиратися на національний ґрунт, дотримуватися морально-етичних ідеалів і не втрачати свого «я», щоб не загубитися у вирі подій. І цю самодостатність, непокірність та здатність українця кермувати своєю долею постійно культивував Улас Самчук. Великою опірністю несприятливим обставинам наділяє письменник Якова Балабу, який пройшов різні етапи випробовування своєї долі. Але, створюючи унікальний, колоритний образ, Улас Самчук уникає спокуси ідеалізувати героя, чітко витримуючи лінію письменника-реаліста.

У 1939 році Яків служив у польському війську «заводним», бравим вахмістром-підхорунжим, а коли у боротьбі з фашистами втратив на полі слави дві третини свого вояцтва, попрощався з своїм улюбленим конем і повернувся на рідне Запоріжжя, одружився з Марусею, яка на нього вірно чекала, і став «колективним господарем» великого ССРСР.

Ознакою того часу було те, що серед ночі почали зникати люди, і зникали ті, котрі хотіли України. «Не хотіли багатих – не мають багатих, хотіли ідеології – мають ідеологію. Чому лише ніхто не тішиться? Рівненська тюрма набита, дубенська набита, луцька набита... Тюрми, тюрми, тюрми. І ніхто не знає, як з них вилізти» [Самчук 1994: 31] – казав своїм настрашеним сусідам дядько Якова Михайло із Запоріжжя.

Під більшовицькою окупацією не тільки зникали люди, «зникав сміх, зникав хліб... Зникало й життя. Люди на щось чекали, на зміну якусь, чудо, війну, мор. Може, хтось прийде, хтось допоможе» [Самчук 1994: 31]. І німецьку окупацію зустріли як визволення від червоного мракобісся – «рами вігальні вирости, квіти посипались, хліб-сіль понесли «визволителям», слава до неба неслася від крові, від ран, від зневаги, від болів серця й душі, бо ще ніколи, ніде й ніхто так не вразив народ, як саме в ці дні глибокі, як море, чорні з чорним сонцем, без просвітку, без тепла, без милосердя» [Самчук 1994: 32]. І це було страшною трагедією українців, що наївно поклалися на варварів – звироднілих посіпак, для яких улюбленим образом була шибениця, а садизм став елементарною розвагою.

Улас Самчук не прикрашує дійсність, а передає реальний стан речей, намагається показати складне переплетення людських доль різних національностей. В моральному аспекті прагне письменник оцінити вчинки персонажів. Для цього він використовує емоційно насичені діалоги. Ольга Бачинська з почуттям гіркоти звернулася до Рівки: «Бач, Рівко! Чи не казала я тобі отоді, як ваші хлопці поприпинали на себе оті червоні зірки й танцювали в той час, коли нас ночами виривали з постелі і вивозили на Сибір. Чи не казала ти сама, що «ми» вже у «вас» в мішку, лиш треба зашморгнути? А чи не видав твій власний племінник мого чоловіка, який йому нічого поганого не зробив? Бачиш? Масш тепер! Бог не прийде кием карати! ...Може, я цього і не мала казати. Знаю вашу біду і не радію з неї. Але моє серце також не з каменю, і ви добре знаєте, де мій чоловік, моя сестра Марія, чоловік Кравцевої, Корнієнків, Михайликів... А он погляньте, що вони лишили по наших тюрмах: Львові дві з половиною тисячі трупів, Дубні сімсот вісімдесят... І так у кожному місці» [Самчук 1994: 13]. В експресивній репліці Ольга Бачинська передає атмосферу епохи і вказує на ті жахи, яких зазнали українців від більшовицьких «визволителів».

Ольгу підтримав Герш Зільбер: «Говориш правду, Ольго, – казав старий, тримаючи в лівій долоні мичку довгої, сивої бороди. – Бог не прийде кием карати, так кажуть все наші люди.

А думаєш, я їм не казав? Казав. Багато разів казав. Давно казав. Ще за тієї революції... Схаменіться, казав я їм, що ви, дурні діти робите? Але, думаєш, вони мене послухали? Думаєш, не хотіли вони й мене на той Сибір послати? А он брата мого Шмуля, сама знаєш, так само, як і твого чоловіка, вислали... Були люди як люди, а то видумали: якогось Маркса, якогось Леніна, якогось Гітлера, ті до ями тих, ті тих, – божевільні!» [Самчук 1994: 14].

Показовим у словах Герша Зільбера є те, що Маркса, Леніна і Гітлера він ставить в один ряд, усвідомлюючи, що ідеологічна зашореність та культ вождів завжди призводили до великих катаклізмів та значних людських втрат. Показуючи стосунки між жидами та українцями, Улас Самчук чітко витримує європейську гуманістичну лінію, визначальним принципом якої було торжество добра над злом. І хоч Ольга Бачинська висловлює справедливі докори Рівці, яка колись необережним словом зачепила її за живе, але в її словах не відчувається агресії, ненависті чи злоби, а проявляється благородство та співчуття до людей, які зазнають несправедливої кривди від німецьких окупантів.

Зосереджуючи увагу на складній, трагічній долі України в умовах Другої світової війни, Улас Самчук водночас показує наївність українців, які сподівалися на покращення своєї долі за німецької окупації. «Вперто ширилися чутки про українську армію, на перехрестях вулиць появилися незграбні, свіжоспечені поліцаї виразно не німецького походження, у якихось незнаних, казали литовських, уніформах з тризубчиками на шапках, Тут і там замаяли жовтосині прапорці...» [Самчук 1994: 12]. Але окупація є окупація, і нічого доброго вона не могла принести, у чому українці дуже скоро переконалися.

Композиція роману побудована так, що всі сюжетні лінії пов'язані з головним героєм – Яковом Балабою, і кожен його наступний крок впливає на сюжетний розвиток подій. Вже двадцять четвертого червня герой попадає у воєнний вир: «Яків Балаба отямився на асфальті, під самою гусеницею сталевого гіганта, що саме вибухнув огнем і палав, мов смолоскип» [Самчук 1994: 5 – 6]. Попечений і контужений Яків потрапив до жидівської родини Зільберів, де його доглядали та виходжували Рівка і Шприндзя.

Яків хотів скоріше стати на ноги та повернутися до свого рідного Дерманя, але, зважаючи на його стан, Зільбери його не відпустили. І скоро він їм став у пригоді. Коли одного разу німці підійшли до їхнього будинку з метою «організувати» мешкання, то Яків доброю німецькою мовою пояснив їм, що тут живуть не жиди, а німці, і їх залишили у спокої, хоча німецька влада постійно наголошувала, що «всі мешканці міста й околиці жидівського походження мусять носити на лівому рукаві опаску із знаком Давида, а на грудях і спині овальну, точно визначеного розміру жовту латку» [Самчук 1994: 12-13] і йти у гетто. Улас Самчук, загострюючи увагу на трагедії жидівської родини, намагається показати повний абсурд варварського підходу, коли представники однієї нації нахабно і безапеляційно розпоряджаються долею іншої. Хоча Герш прихильно характеризував окупантів: «Я знаю німців... Ще з минулої війни. То культурний народ... Дивіться, як вони поводяться... А порядок... О, ті вмють!.. Культурний народ. Господарі!» [Самчук 1994: 9], але, підкорюючись німецькому порядку, змушений був іти у гетто зі своєю родиною. Не підкорилася тільки Шприндзя, яка не говорила, а кричала: «Я не жидівка! Я ніяка жидівка! Яке моє діло, що мої батьки породили мене такою! Чого вони від мене хочуть?» [Самчук 1994: 20]. У цих словах Шприндзя викричала кривду зневаженого народу. Не в кращому становищі були українці. Діалог між Шприндзею та Яковим це засвідчує:

- « – Добре вам! Що вам! Ви не жид! – обернулась до нього Шприндзя.
- Ще гірше!
- Що може бути ще гірше?
- Мабуть, є й таке, – відповів Яків»[Самчук 1994: 13].

Яків не став розповідати Шприндзі про віковічну боротьбу української нації за право бути господарями на своїй землі, про утиски, репресії, голодомори, які забрали мільйони українців, але пройнявшись співчуттям до чужого горя, не залишив Зільберів. «Більше, він мусив бути з ними разом. Ще більше, він мусив стати в їх обороні. Його ті люди по-своєму полюбили і просили його не лишати їх» [Самчук 1994, 19]. Особливу надію поклала на нього Шприндзя – вона просила вивезти її до Німеччини, а потім до Америки, де вона мала багатих

родичів. Вона тикала на глобус пальцем: «Бачите, ось сюди? Нью-Йорк! Це земля! Вона крутиться!» [Самчук 1994: 46].

Яків із розумінням поставився до побажань Шприндзі, бо усвідомлював, що кожна людина незалежно від національної приналежності має Боже і своє право влаштувати своє життя так, як забажає, без огляду на те, чи це комусь подобається, чи ні. І в такому підході до вирішення справи виразно проявлялася гуманістична концепція письменника, вироблена під впливом європейських цінностей.

Яків Балаба, який у польській армії був вахмістром-підхорунжим, став вишкільним інструктором при організації батальйону українських хлопців. Йому присвоїли звання капітана, а потім підвищили до майора. Яків був освіченим, багато читав, аргументовано і логічно висловлював свої думки з будь-якого приводу, до кожної справи підходив виважено та помірковано, і це подобалося багатьом. «І став він відомим не лише у німців, але у своїх. Його почали запрошувати до організацій, на засідання, на наради, його питали, з ним радились, його слухали. Він став зв'язковим між окупаційною армією і місцевими урядовими чинниками. Його посилають в делегації, він робить інтервенції, він вимагає полегш, помагає скривдженим» [Самчук 1994: 20]. Але справа з українським батальйоном не вигорала – «Думалось одно, виходило інше. Найдрібніші ознаки національного заборонено. Навіть команду, навіть пісні. Лише поліція, лише охорона, і то пануючих» [Самчук 1994: 54].

Під німецькою окупацією Яків не бачив жодної перспективи. «Місто заливала чужа повінь, вулиці заповнялись чужими фірмами, будинки – чужими людьми. Місцевих витискали, виганяли, забивали. «Усі згинуть», – казав пошепки урядовець Райхскомісаріату, що служив там за перекладача. «Тут нема німців», – казав керівник політичного відділу уряду Неслер. Німці на першому місці, німці на другому і німці на останньому. «Нур фюр дойче» стояло на кожному предметі. За оголошеним Райхскомісаріатом цінником, заробітна платня для не німців зводилась до пачки сірників денно, для селянина – чотирьохсот грамів зерна» [Самчук 1994: 54].

Ще на одну дуже важливу рису естетичної концепції Уласа Самчука варто наголосити: розуміючи і усвідомлюючи наслідки німецької окупації України, письменник не змальовує чорною фарбою німецьких офіцерів. І Пшор, і Вайз, і Неслер, і Шульце, і фон Лонге та всі інші, з якими приходилось стикатися Якову, схарактеризовані як соціально-психологічні та національні типи, що в тій чи іншій мірі стали жертвами гітлерівського дурману.

Автор використовує різноманітні конфліктні ситуації для розкриття національного характеру головного героя, який непорушно дотримувався морально-етичного кодексу, виробленого українцями протягом віковичної історії. Якову довелося пройти через різні випробування. Герш і Шприндзя пропонували йому за порятунок дорожчості, але чуже багатство його не цікавило. Потім його спокушали. Спочатку у довгій нічній сорочці до нього заявила Рівка: «Я – молода жінка, ви – молодий чоловік! Тепер війна. Не питаймо, що буде завтра...» [Самчук 1994: 23]. Другого чи третього вечора до нього замість Рівки, так само нічною добою, прийшла Шприндзя і почала свою мову: «Моя сестра здуріла! ... Вона думає, що може ще комусь подобатись. ... Я прийшла... до... тебе! Чуєш! Буду тут! З тобою! – викрикнула вона ще голосніше і подивилась на нього гостро й виразно. – Що ти можеш мені сказати? Яке твоє діло? – вела вона тим же тоном. – Я це роблю, а не ти! А коли ти боїшся – йди геть! Це моя хата, Знайшовся мені мораліст – коли земля валиться!» [Самчук 1994: 25]. У цих конфліктних ситуаціях автор показує, як стикаються характери, зумовлені різними національними орієнтирами та ментальними нахилами.

Яковом зацікавилася Віра Ясна, яка постійно перебувала у товаристві гітлерівських офіцерів. Вона запросила його на розмову до готелю, потім викликала до Києва, де для німців влаштувала грандіозний бал. І там вона запротестувала проти його виїзду до Німеччини: «До рейху, чула, збираєтесь? Не вигорить, не пустимо! Ви нам тут потрібні! Чого до рейху, чого там не бачили? Тут Київ, тут Дніпро, тут Рівне, тут Дермань, а він... до рейху! В раби закортіло, остом, на смалець!...» [Самчук 1994: 66]. І хоча Яків запротестував проти втручання у своє особисте життя, Віра намагалася вплинути на нього переконливими аргументами: «Тисяча літ ваше, і враз лишаєте. Кому? І для чого? Для Марселя? Сан-Франціско? Позбутись ґрунту предків? Злякались? Чого? Яків Балаба з Дерманя? Нашадок, як ви кажете легендарних

запорожців, що вгрузали в цю землю віками – душею, тілом, кров'ю, потом, що боронили її шаблями, орали її плугом, їли її хліб, грілися її огнем... і ви хочете саме тепер залишити, і то добровільно, без бою, без спротиву, без жертви... Ви мусите бути тут! Тут! Де горить огонь, що все гоїть, де потрібна мужня сила, – битись, змагатись, боротись!» [Самчук 1994: 69].

Такі слова Віри Ясної, яка постійно перебувала в оточенні німецьких офіцерів гітлерівського Третього Рейху, здивували і вразили Якова. Ще більшою несподіванкою було для Якова те, що Віра пообіцяла сприяти йому у кар'єрному рості – зробити з нього генерала. Офіцер ес-ес Шульце, якого відрекомендувала Віра, запропонував Якову взяти на себе команду над українським відділом поліції і поборювати український націоналізм. «Комунізмом займаються інші люди, і він нам тепер не страшний, – сказав Шульце. – З ним ми вже впоралися. Нам страшний націоналізм. На заході, на сході, на кожному місці. З західних теренів цього краю проривається сюди небезпечна хвиля, і ми мусимо її спаралізувати. І то в корені. З місця» [Самчук 1994: 72 – 73].

Яків уважно вислухав пропозицію Шульце, а потім дав зрозуміти, що він не хоче займатися поліційними функціями, бо він звичайний вояк-кіннотник, по суті пасивний і побаб'ячому жалісливий, і роль Держинського чи Ягоди йому найменш пасує. У цій самохарактеристиці виразно проглядається український національний тим, якого не дуже цікавить політика та ідеологія, якому справді притаманні і пасивність, і жалісливість, і небажання перебирати на себе роль палача, що несумісне з його морально-етичними настановами, але основним мотивом відмови було те, що він не хотів іти проти свого народу. Тому він намагався хитрим способом зіскочити із запропонованої йому теми. Та Яків не дооцінив своїх супротивників. Наївна довіра до Ясної, яка так спонтанно виникла внаслідок якогось глибинного поруху душі, приспала його пильність, і це мало для нього жахливі наслідки.

Віра Ясна терміново викликала Якова до Києва. По дорозі, у Житомирі, його заарештували, і він опинився за ґратами. Це було повною несподіванкою для нього. Після обурення, протестів та розпачу Яків спокійно проаналізував ситуацію, і зрозумів, що «він попав у заплутану, брудну, примітивну інтригу, в якій замішані різні справи, різні речі і різні його знайомі включно з Ясною, Шульце, фон Лонге і навіть Шприндзю. Всі вони і кожне зокрема мали в тому свої якісь інтереси, всі по-своєму його любили, кожне хотіло мати його для себе, всі бажали йому лише добра, але Якову від усього того, крім великих неприємностей, нічого не лишилося» [Самчук 1994: 77]. Його, як яскравого представника українського народу, хотіли використати, як іграшку, ним вирішили маніпулювати, зробити ручним і послухним, але він для цього не надавався, його душа противилася будь-якому насильству.

Віра і Шприндзя, що так нагло та непростено ввірвалися в його життя, – це два символічні маячки, які вказували на різні шляхи вирішення його долі, і він метався між ними, намагаючись знайти прийнятний варіант для себе. Відтворюючи внутрішній стан головного героя, автор не спрощує ситуації, не намагається освітити його привабливими тонами, не прикрашує патріотичним пафосом, а показує прагматичне прагнення персонажа знайти вихід зі складної ситуації. У такий спосіб Улас Самчук загострює увагу на тому, що українець завжди змушений був самостійно вирішувати свою долю, вперто відстоювати свої позиції, а коли він безпечно покладався на когось, то це ніколи не йшло йому на користь.

Коли у тюрмі якийсь балтійський барон, який добре матюкався по-російськи, знову запропонував Якову очолити боротьбу проти українських націоналістів, він категорично відкинув цю пропозицію, і його в товарному вагоні, нафаршированому невільниками, відправили до Німеччини. І тепер, коли «доцвітали яблуні, цвів бузок, зеленіли поля, горіли свіжим листом ліси, гомоніли птаством гаї» [Самчук 1994: 80], він не хотів їхати на захід. По дорозі до рейху, у містечку Здолбунові, коли товарний потяг зупинився, Яків у товаристві трьох інших невільників підважив дошку у помості вагона і щасливо випав на свободу.

Яків Балаба повернувся до рідного Дерманя, на своє улюблене Запоріжжя, до Марусі, до сина, до родини. «Маруся була, як завжди, ніжною, теплою, відданою... Її сильна, здорова, наповнена барвою і запахом істота горіла завжди тріпотливою силою чуття. Було так п'яно і солодко, коли вона горнулася, а її великі, блискучі карі очі променювали чарами і насолодою»

[Самчук 1994: 83]. Але Яків не мав наміру відсиджуватися в теплій хаті – він вирішив творити Українську Повстанську Армію. Між селами Дерманем, Верховом і Бушею, званим Попівщино, або Темним бором почала оперувати Дванадцята Зелена Бригада. Хрестили її Яків, який взяв собі псевдо Троян, і троє товаришів, які разом з ним щасливо випали з вагона у Здолбунові: Іван, що назвався Царенком, Максим, що негайно став Залізником, і Терешко, який вирішив залишитися зі своїм прізвиськом. «Всі троє походили десь із-за Дніпра, всі були комсомольцями часів Скрипника, «боролися за краще майбутнє трудящих всього світу», і всі побували на Сибіру, в таборах, у країнах вічної мерзлоти, ледве звідти перед самою війною вилізли і попали у вир нової метушні, що на цей раз прибула для них з другого кінця планети» [Самчук 1994: 81].

Вказуючи на походження Якових товаришів по зброї, Улас Самчук загострює увагу на тому, що УПА – це не локальне явище західноукраїнських патріотів, а національно-визвольна війна всіх українців. У такий спосіб письменник утверджував ідею національної та територіальної єдності України.

Троян прискіпливо набирал добровольців: півчан, борщів'ян, лебедівців, бударажців, дерманців, полонених, що вешталися по шляхах. А як вже набралась сотня охочих воювати за Україну – поділив їх на відділи, призначив командирів і сказав, що «моя хата нарешті під дахом» [Самчук 1994: 83].

Коли пішла слава про Трояна, то появлялись різні емісари, які запрошували його приєднатися чи об'єднатися. Він зі всіма погоджувався, але вирішив не позбуватися своєї автономії, і всім пояснював: «Україна для мене, братіки, ніяка романтика, не теплий кожух і не хвіст собачий... Україна це... це я! Зрозуміло? Піт! Кров, Душа! Тіло! І ще честь! Дерли з нас хто тільки хотів шкуру триста літ, а тепер, кажу, досить! Будемо битися де хто стоїть, як хто може і чим хто може! Не чекаючи ніякого завтра, ніякого чуда, ніякої такої справедливості...» [Самчук 1994: 84]. Ця репліка свідчить про національну самодостатність Якова Балаби і його свідомий вибір стати на захист рідної землі від ворожих посягань.

Національно-визвольна боротьба українців з кожним днем набирала широкого розмаху. Улас Самчук акцентує увагу на тому, що не тільки бригада Якова, що виникла на Попівщині, орудувала на Волині. Такі бригади множились на «Суражничині, на Антонівщині, на Губенщині, на Уманщині – далі й далі ген туди, як Случ, як Сноход, як Горинь, туди під Олесько, під самий Пінськ, Соми, Сонари, Дороші та Круки, та бойовий Тарас Бульба, та Ярема в Пустомельщині» [Самчук 1994: 92]. Німцям не подобалася такі зрушення. Вони вельми сердилися і організовували каральні походи на Малин, на Ремець, на Уличі, на Літин та інші й інші. «Вони стріляли, вони заганяли жінок, старців і дітей до церков, палили їх разом з престоломи, ловили, кого могли, пхали у в'язниці, везли до рейху, до Бухенвальда...» [Самчук 1994: 92].

Захищена волинськими лісами Зелена Бригада Трояна громила німців майже без втрат. І не помагали окупантам ні танки, ні літаки, які не могли дістати повстанців у лісових хащах. На Волині повстанці влаштували свої порядки. Разом з селянами збирали урожай і ховали його у коморах. І робили це з піснями, забавами, гостинами. Величезні території були під їхньою опікою, і вони почували себе господарями на рідній землі.

Своєрідним антиподом до Якова Балаби була Віра Ясна, яка завжди несподівано появлялася з різними авантюрними пропозиціями. Саме в зображенні цього персонажа виразно проявився національний струмінь світовідчуття письменника. Портретну характеристику Віри автор передає через сприйняття головного героя: «Яків був здивований, побачивши ту саму Віру Ясну, що нею був збентежений минулими днями. Вона, в своїй бронзового відблиску атласній сукні, дуже модній і дуже визивній, з великим ззаду вирізом, горіла своєрідною силою жіночого чару» [Самчук 1994: 40]. Для традиційної портретної характеристики українки важливим елементом є очі. Яків затамив Вірин погляд: «Карі, великі, ясні, глибокі, напружені і разом свавільно-агресивні очі, заліті, як йому видалось, трагічним смутком. Таких жіночих очей Яків ще не бачив, вони видалися йому дуже свідомими й дуже розумними» [Самчук 1994: 43].

При змалюванні образу-характеру Віри Ясної письменник використовує національний маркер. На зустріч з Яковом у конспіративній селянській хаті, Віра одягнула український

народний стрій, у якому вона по-новому засяяла. «Ну ж і красива ти у цій вишиванці, скажу тобі по чистій правді. З Дерманя! З Запоріжжя! Вишивала тітка Домаха – Петра Даниловича Карого...» [Самчук 1994: 88], – зворушливо говорив він.

При черговій зустрічі Віра Ясна познайомила Якова з Фьодором Качаном, який розмовляв з сильним кацапським акцентом. Завданням Качана було утворити так званий спецвідділ, який мав би зайнятися ліквідацією місцевого націоналізму, а передусім – буржуазно-націоналістичної верхівки, тобто інтелігенції. Яків з усім, що йому пропонували Віра і Фьодор, автоматично й беззастережно погоджувався, обіцяючи обговорити деталі при наступній зустріч. Перша зустріч Трояна з Качаном відбулася наступної ночі коло десятої вечора. Троянові бійці зняли всі застави качанців, підіймали сонних, у підштанцях енкаведистів, зводили їх в одне місце і знешкоджували.

Самого Качана і його найближчих товаришів вирішили судити. Судді на чолі з Трояном вимагали сповіді підсудних, але Качан уперто мовчав. «Так! Розумію, мовчиш! Росію велику, мовляв, збираєш! Велику ідею шириш! Нову Америку відкриваєш! І що ж тоді при таких масштабах варта українська інтелігенція? Ліквідувать! Ліквідувать! На Сибір! Куля! В потилицю?» [Самчук 1994: 110 – 111], – говорив Троян. Потім високим голосом вичитував Терешко: «От перед нами, товариші, сидять п'ятеро катюг, що прийшли з Москви нас мордувати, з цих папірців, що лежать переді мною, бачу, що вони закроїли цю справу з розмахом. Тут ось, чорним на білому, не більше не менше двісті п'ять імен. Учителі. Урядовці. Кооператори. Редактори. Священики. Письменники. Селяни. Усіх їх оці п'ять кретинів мали, як вони кажуть, зліквідувати. Без суду, без засуду, без вини» [Самчук 1994: 111]. Цілком зрозуміло, що під маркою боротьби з націоналізмом більшовики винищували справжніх патріотів України, які прагнули здобути власну державу і хотіли бути господарями на своїй землі.

Влучно характеризував енкаведистів Терешко: «Оце ось створіння з червоним баняком на бичачому карку, що назвало себе, під хахла, Качаном, зветься Макаров – бувший чекіст, бувший гепеушник, а тепер енкаведист. А цей його кумпан, що має вигляд гоголівського чорта, що називає себе Борисом, є в дійсності Крючков, і походить з Пензи, і має, як і Макаров, чимало всіляких орденів, що їх він дістав за українські душі, тисячі невинних жертв, які, незважаючи на свій лисячий вигляд, замордував власними руками. Решта – це їхні, так би мовити, учні, практиканти, що прийшли вправлятися на наших шкурах» [Самчук 1994: 111]. У такий спосіб письменник відтворює діяльність спеціально створеного паралельного підпілля, яке було спрямоване на те, щоб дискредитувати партизанський рух УПА та підривати його зсередини.

Улас Самчук використовує своєрідний гумор, показуючи, що українці навіть у найскладніших умовах не падали духом і здатні були до різноманітних витівок. Зокрема, Макарова не розстріляли, для нього зробили виняток. Йому всипали п'ятдесят різок, закропили вразливі місця сіллю і відпустили з табличкою на грудях: «Батьку Сталіну – орден за ліквідацію української інтелігенції. Ступінь перший». Цей інцидент набув широкого розголосу по всій партизанській імперії. Особливо обурювалася Віра Ясна: «І як ти міг таке зробити?.. Ти зіпсував мені всю музику! – гриміла вона щирим, шляхетним обуренням. – І що ти цим, скажи, доказав? Що ти тупий, провінційний хохол, який думає категоріями свого подвір'я і який діє засобами носорожця, що побачив невідомий йому об'єкт! Знищив Макарова – велика подія! ...І мені ти накапостив неймовірно, бо це ж я тебе, так би мовити, відкрила, рекомендувала, за тебе ручилась. Як ти міг, як ти міг?! Як тобі прийшла в голову ця думка? Ти ж син селянина, можна сказати, бідняка... Для тебе вже був орден бойової заслуги, тебе мали зробити головним командиром запілля – Тимошенком, Будьонним, маршалом. Перед тобою відкривались широкі обрії, кар'єра, бо ж це не Польща і не якась міфічна Україна, а живе, велике, масштабне, перспективне діло» [Самчук 1994: 115]. У цій емоційній репліці Віра Ясна відкрилася як московський агент. Її риторика про «тупого, провінційного хохла, який думає категоріями свого подвір'я», про «міфічну Україну», про «перспективне діло» засвідчили про її імперську заангажованість, прикрити демагогічними гаслами про права селянина-бідняка, який нібито мав бути відданим більшовицьким ідеалам. І коли Віра випалила весь свій вогонь, який виразно засвідчив її промосковські орієнтації, Яків зрозумів, що за красивою зовнішністю Віри

приховується жорстокий, деморалізований монстр, вишколений більшовицькою репресивною машиною. Він не збирався щось доводити, шукати переконливих аргументів, а показав писульку, яку вона написала у дусі більшовицької пропаганди: «Панові Г. Йоргенсові! Секретно! У лісах біля села Бущі отаборилась і почала діяти небезпечна банда під керівництвом колишнього коменданта поліцейного батальйону в Рівному Якова Балаби, що оперує під назвою Зеленої Бригади, або «Бригади – Огонь!». Псевдо Балаби – Троян. Банда готує напади: 28 жовтня – на цукроварню Мизі, 5 листопада – на млин Новмалин, 10 листопада – на господарство Півче» [Самчук 1994: 116]. Троян прочитав писульку і попросив Віру не показуватися йому на очі. Трагічний гуманізм, який є невід'ємною рисою українського національного характеру, став на заваді знищення підступного та небезпечного ворога. Побаб'ячому жалісливий Яків не зміг підняти руку на Віру.

Які Балаба зазнав тяжкої особистої втрати. Випадково загинула його вірна дружина Маруся. До села вдерлися мадяри, і вона потрапила під обстріл. Троян з невеликою групою автоматників брав участь у похоронах своєї Марусі і братової Домахи. Церква була переповнена людьми, співав церковний хор, отець Дормидонт зворушливо правив заупокійну літургію. «Троян стояв мов витесаний з каменю і дивився у воскові обличчя Марусі і Домахи. В його душі відбувся Страшний Суд. Він бачив увесь той довгий шлях, яким проходять живі, гарні, веселі, бурхливі жінки й чоловіки і, дійшовши ось до цього місця, таємничо зникають у землю, розчиняються в космосі, в Божих просторах, де нема ні кінця, ні краю. Господи, дай збагнути твою незбагненну велич!» [Самчук 1994: 145]. Через особисте відчуття горя письменник намагався досягнути трагічну велич українців у космічному просторі. Але ці епізоди, пов'язані з похороном дружини Якова, мають також важливе символічне значення. Християнський обряд поховання з повагою та пошаною до кожної людини як творіння Божого свідчив про належний рівень обрядової культури і був певним контрастом до того обезбоженого світу, для якого людська особистість не мала жодної вартості.

Наближалася велика битва з московською ордою. Вони сунули на Україну, їхали на санях, на возах, на кониках, на задрипаних «емках», на трофейних «опелях», на американських «джипах», на танках. «Кажу вам, – говорив якимсь пророчим голосом старий Михайло на Запоріжжі, – йдуть сумашедчі! З ними не змовишся словом людським. На них не діють ніякі сльози... У їхніх серцях ніколи не було милосердя. Вони підбивають, вони неволять і ганьблять...» [Самчук 1994: 197]. Ці слова старого Михайла влучно характеризували представників більшовицької навали.

Зелена Бригада Трояна стала частиною загального фронту УПА-Північ. Яків розумів, що з наступом Червоної Армії по лісах будуть гасати численні енкаведистські загони, щоб знищити українських патріотів. З палкою промовою він звернувся до своїх воїнів: «Бригадо! От і кінець теплим запічкам. Що ж подієш, така вже видно, наша доленька, бодай вона скисла. Але не тратьмо, як кажуть, духу. Не ми перші й не ми останні. Сьогодні на всіх фронтах усієї землі киснуть чи мерзнуть такі ж, як ви, боронячи кожний по-своєму своє. І наші друзі-упісти по всій Волині, в Галичині, на Поділлі, на Холмщині, Київщині стоять на всіх фронтах... Ворог наш має сто голів, відрубай одну – виростає десять! А рубати треба. І нема назад. І навіть нема вперед, бо ми – в облаві. Перед нами, за нами, над нами, справа й зліва – ворог, ворог і ворог, і лише під нами наша прамати свята земля! З нами лише ми. Ніде ніяких союзників! Але ми хочемо боротись! І ми будемо боротись! І ми переможемо! А тепер, бійці, кожний на своє місце! Слава Україні!» [Самчук 1994: 156]. У цих словах бійці відчували впевненість і правоту свого командира, який не хотів поступатися рідною землею.

Яків Балаба запалився ідеєю ліквідувати маршала Батутіна, який обіцявся стерти їх з лиця землі. При підтримці інших загонів операція успішно завершилася – маршал був поранений і помер у шпиталі. В цей час стало відомо про так звану «чекістсько-військову операцію для очищення прифронтового тилу». Сталін наказав секретареві КП(б) У «покінчити з тією «бандою», вивезти половину населення України на Сибір і заселити опорожені терени «іногородцями» [Самчук 1994: 196].

Для відтворення широкої панорами національно-визвольної боротьби письменник використовує стиль воєнної хроніки. Так звана влада УССР на чолі з Хрущовим посипала на

села «звернення», «заклики», «амністії», а разом з тим почалася «чекістсько-військова операція по ліквідації німецько-українських, буржуазно-націоналістических банд».

Після перших невдач пішли бригади, дивізії, панцерні з'єднання і летунство. «Гасло «раздавіть» понеслося по всій країні. Пішли «давіть» 10 квітня вздовж Горині, 12-го – під Ленчином, 12-го з допомогою літаків і танків пішли на Пустомелівські ліси на Енея. Був наказ забрати його живим. Бій тривав дев'ять днів. Ліс клекотів, вибухав, горів, енеївці наклали гори ворожого трупу і відійшли до Ленчинських лісів за Случ. 26-го і 27-го відбулися завзятуші бої під Ленчином, під Городною, під Антонівкою, вздовж залізниці Ковель – Сарни... Всі вони, як правило, закінчилися для лісовиків переможно» [Самчук 1994: 196-197].

Роман «Чого не гоїть огонь» пройнятий національно-патріотичним пафосом. Наскрізним мотивом пронизує твір візія Української Національної Держави, що позначилося на кожному вчинку головного героя, який в думках не допускав рабського ладу на своїй землі. Троян збирав останню раду перед великим боєм. Він говорив виважено та аргументовано: «Дві розроблені і незакінчені справи залишила нам у спадщину наша історія: наші стосунки з сусідами, передусім з москалями, – і нашу внутрішню несформованість, передусім на ґрунті нашої психології. Сотні років перманентної війни фактично в порожнечу і мільйони розірваних, мов старі лахи, душ, що за дрібничками не бачать сонця» [Самчук 1994: 204]. Ці проблеми не вирішувались століттями, і Яків Балаба усвідомлював, що він теж не зможе цього зробити. Його бригада, як і багато інших, не зможуть подолати триста дивізій, які сунули на Україну, змітаючи німецьких фашистів на своєму шляху, але здаватися він не мав наміру: «Завтра підуть на нас московські танки, а ми підемо проти них з голими руками й зубами. Але ми будемо гризти їх сталь, а коли вони пройдуть по наших кістках – наша залузька глина втягне нас у своє нутро. Щоб одного разу вернути. На суд! Останній і страшний!» [Самчук 1994: 206]. Він розумів, що ні він, ні його вишколені бійці не зможуть подолати більшовицьку армаду, але був переконаний, що їхня жертва не буде марною в масштабах національно-визвольного руху.

Яків Балаба розійшовся з Вірою Ясною, як з ворогом України та своїм особистим ворогом, бо вона мала намір знищити його, коли він категорично відмовився боротися проти українських патріотів. Але таке розв'язання конфліктної ситуації явно суперечило естетичній концепції Уласа Самчука, для якого визначальними були не агресія та ненависть, а повага до особистості, гарантоване право на її індивідуальний вибір – письменник свято вірив у людину, у її потенційні можливості повернутися у рідну стихію, в якій любов, добро та благородство завжди брали верх над злими намірами.

Віра не хотіла віддалятися від Дерманя. Вона добилася зустрічі з Яковом і розповіла йому свою довгу і складну повість життя. Виявилось, що вона та Павлінка, яку так часто згадував Яків, і прийшла з того боку, ворожого до українського світу, тому Улас Самчук намагався показати ті фактори, які вплинули на формування особистості героїні. Павлінка народилася, коли їхній батько був на війні. Вона не знала, хто був її справжнім батьком. Одні казали, що це саперний капітан, грузин, інші – що ієромах з монастиря, а то навіть граф Сангушко. Вона була небажана в родині і тому втекла до Києва. Попалася на негарному вчинку, і її відправили до колонії безпритульних у Карелію. «Там, – згадує Віра, – я висунулась – за мови, за політграмоту, за активність, за бистрість розуму. А тоді мене до Москви, до школи, на шпигунку. А далі практичні вправи – до Парижа, по салонах, по курортах, до Вашингтона, до Сан-Франциско, до Токіо. Обносили, обтерли, і вийшла з мене баронеса фон Лонге. А там, через Італію, попала сюди, до пана Коха. І от нарешті коло замкнулось. І нарешті ось ти... Якове! Пізнала тебе з першого погляду...» [Самчук 1994: 150].

Уважно вислухавши своєрідну сповідь, Яків не осуджував Павлінки, усвідомлюючи складність ситуації, в якій вона опинилася, але інтуїтивно відчув, що рідна сторона вплинула на її сплюндровану душу, яка прагне порятунку. І тому його звернення до неї було щирим та доброзичливим: «Мила! Павлінко! Ти прийшла до мене з іншого світу. Ти – чудо! Дивись! Ця ось хатина, ці двері, ці лави, ці образи! Ти була десь там далеко... І ти вернулась! До цього ось витоптаного прапрадідовського порога. Сама знаєш, яку ти перейшла дорогу, щоб сюди дійти. Рідна моя! Якщо ти не можеш зробити ще останнього кроку, щоб вийти з-під охорони трьохсот дивізій із танками й літаками, під охорону моєї сотні із самопалами, – вертайся назад» [Самчук

1994: 152]. Яків розумів, що він нічого не зможе зробити для Павлінки, коли вона сама цього не захоче. А для себе він давно зробив вибір і під жодним приводом не збирався залишати свою землю: «Мене залиш. Я свої мости вже спалив. Для мене нема дороги назад. І мені якраз так подобається, коли б ти знала, яке чисте, легке і ясне моє сумління, як мені радісно і просторо! – викрикнув він радісним голосом і замовк» [Самчук 1994: 152].

Але Віра не хотіла відступатися від Якова. Вона знову попросилася на побачення. Він подер на шматочки писульку, яку вона йому передала, вважав, що краще куля, ніж зустріч з нею. Та коли прийшов час, сів на коня і без жодних заходів обережності, без охорони, поїхав на побачення. Якась таємна сила кинула їх одне одному в обійми. «І, коли Троян з Вірою опинились під стріхою тієї шопчини, на залежаній, старій отаві, вони знепритомніли від щастя. Пахло мохом, мервою, мишами. За стіною хрупає отаву і пирскає кінь. Через відкриті двері тягнуло болотяною вогкістю» [Самчук 1994: 171]. І та шопчина, яка наганяла на них страху у дитинстві, зіграла свою роль. Павлінчина душа ожила і почала болісно очищатися від більшовицького накипу.

Улас Самчук загострює увагу на тому, що Павлінка без чітких національних орієнтирів втратила ґрунт під ногами і перебувала в полоні ілюзій: «Вір не вір, але ця доба для мене створена! Я в ній як риба в океані. Я не боюсь пожарів. Я не боюсь нічого. Я ходжу з усіма ворогами, п'ю з ними вино, всі мені вірять і всі мене люблять. І не було ще випадку, щоб я здригнулась» [Самчук 1994: 171]. Отримавши генетичний спадок від бабусі-чарівниці, Павлінка заворожувала людей. Вишколена у шпінській школі, вона стала хитрою, підступною, лицемірною, жорстокою, готовою в ім'я імперської ідеології пожертвувати найближчими людьми. Відбулася денаціоналізація її особи, а «денаціоналізація, – на думку Уласа Самчука, – страшна виразка. Вона роз'їдає не лишень мову. Вона паралізує саму субстанцію людини: її свідомість. А без свідомості це лише порожня форма, без змісту» [Самчук 2000: 15]. Та жахливі перетурбації потрясли її душу, і вона підсвідомо потягнулася до рідного джерела. Зіграли свою роль пробуджена любов до Якова і любов до дитини, яку Павлінка відчула під серцем – вона повідомила Якова, що буде мати від нього сина. Первісне чуття, яке міцно вкорінилося в глибинах душі Павлінки, стало основним рушієм її прозріння.

Десь під Великдень, що припадав того року на шістнадцяте квітня, Троян дістав вістку від Віри. Вона писала: «Мій вічний! Як ти й казав, я переїхала до Дерманя. У тітки Ксеньки. На Шпінківцях. Тепер тут майже порожньо. Зі мною також Уліянчик. Хотіла тебе бачити – надходить свято. Мій час, ти знаєш, також надходить, і я сподіваюся вийти з нього переможно. Всі дні і всі години виповнені тобою. А ти будь на своєму місці, як ти казав: до останнього! Так треба. Я своє місце знайду! Твоя завжди і вовіки П.» [Самчук 1994: 202]. Ця записка засвідчила, що в душі Павлінки сталися кардинальні зміни, і рідна стежина, якою колись бігала Павліна босими ногами, допомогла їй повернутися до рідного дому, до самої себе.

Упівці билися героїчно до останнього подиху. Вони не відступали від свого головного принципу – жити в незалежній державі або померти в боротьбі за неї. Павлінка, яка виїхала за кордон з народженою дочкою Марусею та сином Якова Уліянчиком, зберегла пам'ять про Трояна: «А коли б ви знали, як він з ними змагався. Пізніше не стало бригад, доктрин, правих-неправих, пізніше всі злилися в єдину силу. Спочатку він очистив весь той терен від Острога до Крем'янця. Мав артилерію, танки, машини. Мав літака. У монастирі був штаб, святили зброю, працювала радіовисильня, виходила газета. Була цілковито самостійна, суверенна територія. І тривала вона майже повних два роки» [Самчук 1994: 233]. – захоплено розповідала вона письменникові, з яким зустрілася за кордоном.

Улас Самчук показує, як змінилася риторика героїні – вона позбулася агресії та неприязні. З теплотою, ліризмом і гордістю згадує Павлінка героїчні події національно-визвольної боротьби: «Я була з ними до останнього, але бачилась з ним всього лише три рази. І завжди побіжно, майже мигцем. Не знаю, як він загинув... З його бригади нікого не лишилося в живих. Я лише знаю, що він загинув у Дермані і таки на своєму Запоріжжі, І, думаю, від власної кулі. Я не могла знайти його трупа, Правдоподібно, його або забрали, або засипали в одній із кривок» [Самчук 1994: 233].

Упівці ніколи не здавалися, не попадали в полон – останню кулю вони тримали для себе. І, як припускає Павлінка, Яків скористався цим останнім шансом. Він загинув як багато безіменних героїв, які поклали свої голови за Україну, за її волю та незалежність. Воїни УПА свідомо боролися за Українську Національну Державу, наперед знаючи, що вони не зможуть її здобути у нерівній боротьбі. Але їхній подвиг був спрямований майбутнім поколінням, які мали перейняти естафету боротьби за свою волю. У цьому була своя логіка. Іван Мірчук зазначав, що «та обставина, що в нашому матеріальному й духовному житті так сильно виступає трагізм, не веде наш народ до зневіри, бо в ньому глибоко закорінений оптимістичний погляд на світ, віра в перемогу доброго принципу, яка має своє метафізичне й етичне обґрунтування» [Мірчук 1964: 263].

Простеживши складні долі героїв, Улас Самчук намагався показати, як нерозривно українська душа прив'язана до рідного кореня. І які б нашарування не спотворювали її, в атмосфері рідного краю вона очищається, оживає і повертається в природний стан, схильний до любові, гармонії та оптимізму.

У романі «Чого не гоїть огонь» Улас Самчук відтворив широку панораму національно-визвольної війни українців за свою незалежність. Українським патріотам прийшлося боротися з різними ворогами і перемогти у цій нерівній боротьбі було неможливо. Це усвідомлювали упівці, але на рабську неволю вони не погоджувалися. Возвеличуючи подвиг воїнів УПА, який став прикладом для багатьох поколінь українців, письменник утверджував ідею непереможності національного духу, який був таким страшним та загрозливим для коричневої та червоної імперій, і таким потужним для відродження української нації.

Література: Білоус-Гаврасевич: 1998: Білоус-Гаврасевич М. Широкий письменницький діапазон У. Самчука // Білоус-Гаврасевич М. Ми не розлучались з тобою, Україно. – Detroit-Michigan, 1998. – С. 125 – 146.; Жив'юк 1998: Жив'юк А. Дерманські обереги Уласа Самчука / А. Жив'юк // Слово і час. – 1998. – №8. – С. 81 – 82.; Жулинський 2006: Жулинський М. Улас Самчук // Микола Жулинський. Слово і доля. – К., 2006. – С. 490 – 510.; Мірчук 1994: Мірчук І. Українська культура // В. Петров, Д. Чижевський, М. Глобенко. Українська література. – Мюнхен-Львів, 1994. – С. 243 – 374.; Поліщук Я. Філософія України // Я. Поліщук. Волинські дороги Уласа Самчука. – Рівне, 1993. – С. 62 – 71.; Самчук 1999: Самчук У. На білому коні – Самчук. – Львів, 1999. – 229 с.; Самчук 2000: Самчук У. На коні вороному / У. Самчук. – Львів, 2000. – 279 с.; Самчук 1994: Самчук У. Чого не гоїть огонь / У. Самчук. – К., 1994. – 233 с.

І.Є. Руснак, професор (Вінниця)

«Роман «Саботаж УВО» Уласа Самчука: на перехресті художнього і документального

У статті проаналізовано недрукований роман Уласа Самчука, що зберігається в архіві письменника. Авторка зосередила свою увагу на характеристичні документарної основи художнього твору, особливостях його сюжету, часової і просторової організації. У статті виділено основні історіософські константи художнього мислення письменника, простежено вплив роману на подальшу творчість У. Самчука.

The article analyses the UlasSamchuk's unpublished novel which is kept in the writer's archive. The author pays special attention to characteristics of the novel's documentary background, peculiarities of the plot as well as its temporal and spatial organization. The article emphasizes basic historiosophic constants of the writer's artistic thinking and keeps track of the novel's influence on Samchuk's further creative activity.

Постановка наукової проблеми. Творчий життєпис Уласа Самчука охоплює більше шістдесят років – час достатньо значимий і вагомий як у житті окремої людини, так і в долі цілої нації. Його письменницька біографія справдилася сповна: в літературу У. Самчук увійшов наприкінці 20-х років низкою оповідань і новел; його перші романи були новими, свіжими, помітно вирізнялися в контексті прози про українське село; високу оцінку критики отримали